

РЕЦЕНЗИЯ

на трудовете на доц. д-р Ивайла Любомирова Попова, участник в конкурса за ПРОФЕСОР по професионално направление 2.2. История и археология (Средновековна история – Европейският югоизток видян от Запада) в Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – Исторически факултет, обявен в ДВ, бр. 50 от 15. 06. 2018 г.

Рецензент: проф. д-р Милияна Каймакамова, СУ „Св. Климент Охридски“

1. Данни за конкурса

Процедурата и произтичащите от нея изисквания съгласно Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника на Софийски университет са спазени, видно от представената документация. При запознаването ми с нейното съдържание не установих допуснати нарушения.

2. Данни за кандидата

Доц. д-р Ивайла Попова започва научното си развитие в Института по Балканистика при БАН, където от 1996 до 1998 г. е докторант. През 1998 г. постъпва на редовна работа в Исторически факултет на СУ „Климент Охридски“ като асистент в катедра „Стара история, тракология и средновековна история“. В 2001 г. придобива образователната научна степен „доктор“ след успешно защитена дисертация на тема: „Византийски интелектуалци в културата на Италия – втората половина на XIV – началото на XV в.“ с научен ръководител проф. Н. Кочев. През 2006 г. е избрана за доцент по Средновековна обща история с хабилитационен труд на тема „Енеа Силвио Пиколамини (Папа Пий II) и Балканите през XV в. (Исторически етюди)“/Велико Търново 2006/.

В периода от 1999 – 2009 г. доц. Попова специализира в различни европейски научни центрове по византистика и медиевистика в Атина, Кьолн, Флоренция, Мюнхен. Била е стипендиант на фондациите „Александър фон Хумболт“, „Андрю Мелън“ и Херти. Специализациите изиграват съществена роля не само за нейното професионално израстване, но и за трайното ѝ ориентиране към изследването на отношенията Изток-Запад в Средновековна Европа през XIV-XV в. в три важни насоки, а именно културни взаимодействия между Византия и Италия, византийската дипломация и Западът, издирване и проучване на западни извори за Балканите

След хабилитацията си през 2006 г. до днес доц. Попова участва в редица международни и национални конференции, кръгли маси, колоквиуми, конгреси, които са свидетелство за нейната активна и ползотворна дейност като изследовател на европейското, балканското и

българското средновековие. Тя намира израз и в участието ѝ като ръководител или редови участник в различни проекти към Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и фонд „Научни изследвания“ към МОН

3. Описание на научните трудове

Доц. Попова е автор на 57 научни публикации, от които 4 монографии. В своята цялост те разкриват не само формирането и утвърждаването на доц. И. Попова като историк-медиевист, но също така показват нейния постоянен стремеж към разширяване на тематиката на изследванията си.

На обявения конкурс кандидатката се представя с общо 33 научни труда, включващи 1 монография, 31 студии и статии (две от тях под печат) и 1 учебник за 6 клас в съавторство. По мое мнение, посочените в справката и предоставени за рецензиране трудове са съобразени с изискванията на конкурса и ги приемам без забележки.

4. Научни приноси

Основно и най-значимо място сред представените за рецензиране трудове има новата монография на доц. Попова – „Средновековните Балкани през погледа на европейски пътешественици (XIV-XV в.)“ /Библиотека Легенда, Издание на КМНЦ при БАН, 2018/. Преди всичко бих искала да подчертая, че трудът е посветен на важен историографски проблем, който досега не е бил предмет на самостоятелно и целенасочено изследване. Написването му е резултат от една продължителна изследователска работа, осъществена от И. Попова в специализираните библиотеки в Кьолн и Флоренция, позволила ѝ да събере и проучи значителен и сравнително богат изворов материал.

Изследването се базира върху широк кръг разнородни по произход, обем и съдържание извори – пътеписи, итинерари, пътни дневници, поклонническа литература, писма, мемоари и др. Това са съчинения, които принадлежат на различни по произход европейски пътешественици – италианци, германци, испанци, англичани, холандци, белгийци и др., които на път за Светата земя преминават покрай западното крайбрежие на Балканите или през вътрешността на полуострова. Тук е мястото да изтъкна, че И. Попова превежда, систематизира и анализира данните за балканските селища и тяхното население, които се съдържат в издирените от нея съчинения, написани на латински, немски, италиански, френски и холандски език. Основната част от творбите, подложени на аналитична преценка, се въвеждат за пръв път в научно обръщение в българската медиевистика. По мое мнение това е един от основните приноси на изследването. Наред с това в него доц. Попова прави редица уточнения

относно идентификацията и локализацията на различни топоними, наименования на области и др., следвайки данните в източниците и свързаната с тях западна традиция.

Създаването на една обобщена преценка на сведенията за Балканите през XIV-XV в. е другият съществен принос на монографичното изследване. Това в постигнато въз основа на групирането на информацията в четири тематично обособени глави. Направен е успешен опит да се навлезе в дълбочина на изследването на разнообразните по-подробни или по-кратки описания за географията, историята, градския и културно-религиозния живот на балканските жители, на техния бит и поминък.

Намирам за особено полезно извеждането в отделна част на биографичната справка за всеки един от пътешествениците. Отразяването на социалната им принадлежност, произход и образование е от значение за ориентирането на читателя относно манталитета на европейските пътешественици и възприемането на балканския начин на живот. В монографията са включени и коментирани 35 автори.

Представянето на географския облик на Балканите и тяхната история през погледа на западните пътешественици от XIV-XV в. е първият голям проблем, който се проучва в изследването. Разглеждането му дава възможност на специалистите, а и на по-широк кръг читатели, да се осведомят за различни реки, планини и селища, за античните и славянски имена на някои от тях. Срещат се и данни за балканската политическа карта, както и за останки от антични археологически паметници в отделни градове и някои малцинствени групи, които ги обитават като цигани и евреи. По отличен начин е открит интересът на западния пътешественик към забележителностите на Константинопол (Хиподрума, със змийската колона, Теодосиевия обелиск, статуята на император Юстиниан (527-565) пред Св. София), Ниш (статуята на император Константин Велики, императорските дворци и др.), Атина, Елевзин, Коринт, Филипопол и др.

Специално място се отделя и на описанията на различни европейци за българските земи и техните ресурси. По мое мнение наблюденията и констатациите, направени от И. Попова, относно географията и историята на Балканския полуостров са особено полезни с оглед на едно бъдещо по-задълбочено изследване на географския фактор в историята на Средновековните Балкани. Откъсите, подбрани и поместени в тази част от монографията, не само илюстрират сторените изводи, но придават и особен колорит на изложението. Несъмнен интерес за изследователя представляват онези от тях, посветени на археологическите паметници, намиращи се в различни селища и области.

Вторият основен проблемен кръг е свързан с характеристиката на балканските градовете, която се прави от страна на европейски пътешественици. Акцентът е поставен върху сведенията, които разкриват градоустройството на балканските градове, тяхната укрепителна система,

описанието на улиците, площадите, жилищата и някои постройки, впечатлили западните пътешественици.

Много добре е разкрит обликът и разположението на балканските градове по далматинското и албанското крайбрежие в Пелопонес и др. чрез поместването на подробните описания на някои от поклонниците. Опирайки се на тях И. Попова проследява градските забележителности – водопроводи, акведукти, фонтани и др., описвани от западния човек. Наред с това доц. Попова прави редица уточнения относно идентификацията и локализацията на църковни сгради, дворци, крепости и местности, коригира някои грешки, допуснати от отделни автори, с което допринася за изясняването на отделни спорни въпроси от историята на балканските градове. През погледа на европейца са представени управлението или самоуправлението на градовете, техните по-важни институции и личности, изпълняващи ръководни функции. Отражена е принадлежността на по-голяма част от далматинските градове към Венеция, както и данъчната им зависимост от нея или от Унгария и Османската империя. Мнозина от поклонниците описват плодородието, характерно за градовете и тяхната околност. Отделено е специално място и на последиците от османското завоевание на Балканите, посочени от някои пътешественици.

Умението на И. Попова да селектира информацията на авторите, съобразно тематиката, превърнала се в предмет на изследване в нейната монография, проличава по великолепен начин и при създаването на цялостна картина на запазените църкви и мощи, обичаи и език на Балканите според европейските пътеписни свидетелства от XIV-XV в. На анализ са подложени разказите на пътешествениците, сред които преобладават духовни лица, тръгнали към Светата земя. Преминавайки покрай Далматинското крайбрежие с кораб или през вътрешността на Балканския полуостров, те се спират в различни градове, за да се възстановят, което им дава възможност да посетят местни църкви и манастири и да видят съхранени мощи на различни светци и мъченици. Успех за авторката е обръщане на погледа към живота на монашеството, възхищението от някои църковни храмове или архиепископски средища.

По отличен начин е създадена обобщена представа за Константинопол като свято място, видяно през погледа на ренесансовия тип западен човек. Вярна на своя исторически подход и усет доц. Попова насочва вниманието към автори, които с описанията си допринасят за едно по-достоверно запознаване с християнските забележителности на Балканите. Определен научен интерес представляват и подбраните сведения за съхранение на ценни книги в църквите, за балканските езици и някои обичаи, спазвани от населението в отделни райони и селища.

Обърнато е внимание на филологическите способности на някои пътешественици, които проличават от кратките им речници на чути славянски, турски, албански думи. Етническата принадлежност на

балканското население – гърци, българи, сърби е разгледана с нужната прецизност чрез разказите главно на германски и италиански поклонници, които подчертават, че тези народи са източноправославни християни.

При разглеждането на проблемите, свързани с етнографията на Балканския полуостров са намерили място текстове, открояващи основните групи балканско население – славянско, гръцко и турско. Тук са поместени описания, направени най-вече от германски поклонници. Опирайки се на техните сведения, доц. Попова успява да разкрие бита и поминъка на циганското население. Наред с това авторката представя аналитично и данните за винопроизводство сред гърците, физическия облик на местното балканско население и неговото социално положение.

По оригинален начин, а именно като Приложение, в монографията са отразени обобщено перипетиите, които поклонниците е трябвало да преодоляват по пътя си към Светата земя. Тук са намерили място данните за болестите, провалящи плановите на пътуващите, липсата на храна, безветрието и бурите които ги връхлитали. Приведени са сведения и за грозящата ги турска опасност.

Посочените по-горе приноси ми дават основание да изтъкне, че монографията е безспорен успех не само за доц. И. Попова, но и за българската медиевистика. Това първо по рода си изследване може да се оцени като солидна основа за редица бъдещи изследвания върху имагологията, историческата география, историята и културата на Балканите. Убедена съм също така, че трудът ще бъде настолно четиво за мнозина български чужди изследователи на Балканското средновековие.

Отделните студии и статии, предхождащи напиването на монографията, се характеризират с конкретно и подробно проучване на сведенията на отделни автори за Балканите. Една част от тях разкриват знанията им за историята и географията на балканските земи, хода на исторически значими събития и личности, превратностите при пътуване през Средновековието, религията и бита на балканското население, антични паметници.

В друга част от тях се разглеждат описанията на по-големи балкански градове, през които преминават европейските пътешественици. С приносен характер се отличават и изследванията, разкриващи представата, която се създава за България, българите и тяхната история от страна на някои европейци. В сравнителен план са проучени техните данни от XIII-XV в. за по-важни градове в българските земи като Димотика Одрин, Пловдив, Пазарджик, София, Ниш. С приносен характер се отличават и изследванията, посветени на преките контакти между пътешествениците и балканското население във връзка с осигуряване прехраната и виното на пътуващите. Те са особено полезни с оглед изследването на взаимните представи, които си създават западния и източния европейец от XIV-XV в.

5. Преподавателска дейност

Видно от приложената документация доц. И. Попова води лекционен курс по Средновековна обща история и 8 различни учебни дисциплини в бакалавърската и магистърската степен на обучение. Под нейното научно ръководство са защитили трима дипломанти от магистърската степен и трима докторанти. Понастоящем ръководи 2 докторанти. Обръщам специално внимание на тази страна от учебно-научната дейност на доц. Попова, защото тя е един много съществен показател за уменията ѝ да работи със студенти – качество, което е от изключителна важност за един университетски преподавател. Наред с това тя притежава и организационни способности в сферата на преподаването, които намират изява в поемане на ръководството на няколко магистърски програми в периода 2011-2018 г.

Заклучение

След запознаването ми с представените по конкурса материали и научни трудове и посочването на техните научни приноси, намирам за основателно да дам своя положителен вот за избор на **доц. д-р Ивайла Попова** на академичната длъжност **„ПРОФЕСОР“** на СУ „Св. Климент Охридски“ по професионално направление 2.2. История и археология (**Средновековна история – Европейският югоизток видян от Запада**). Смятам, че тя напълно я заслужава.

20. 11.2018

София

Рецензент:

/проф. д-р Милияна Каймакамова/